

1. עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

באמצעות ב"כ עוה"ד גימיל דקואר ו/או חסן
גיבארין ו/או ארנה כהן ו/או מרואן דלאל ו/או
גדיר ניקולא ו/או סוהאד חמוד; מעדאלה -
המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל,
ת"ד 510, שפרעם 20200, טל': 04-9501610
פקס: 04-9503140

2. האגודה לזכויות האזרח בישראל

באמצעות ב"כ עוה"ד עאוני בנא ו/או דן יקיר ו/או
בלהה ברג ו/או ו/או דנה אלכסנדר ו/או הדס תגרי
ו/או רינת קיטאי ו/או מיכל פינצ'וק ו/או נטע
עמר, מהאגודה לזכויות האזרח בישראל, שדי
הנדיב 9, חיפה 34611, טל': 04-8348876
פקס: 04-8348878

העותרות

- נגד -

1. עיריית תל אביב-יפו

ע"י ב"כ עו"ד פ.אורנשטיין ואחי
השרות המשפטי, בנין העירייה
ככר רבין, תל אביב
טלפון: 5218037-03, פקס: 5216414-03

2. עיריית רמלה

ע"י ב"כ עו"ד ד.דבורי
מ"מ היועץ המשפטי לעיריית רמלה
רח' ביאליק פינת שמשון הגיבור 1, רמלה
טלפון: 9771580-08, פקס: 9771581-08

3. עיריית לוד

ע"י ב"כ עוה"ד א. אייש ו/או ל. אשר
ככר קומגדו 1, לוד
טלפון: 9279936-08, פקס: 9279042-08

4. עיריית נצרת עילית

ע"י ב"כ עוה"ד י. אתגר ו/או א. גרא ואח'
רח' לאונרדו דה וינצ'י 19, תל-אביב 64733
טלפון: 6910754-03, פקס: 6916779-03

5. היועץ המשפטי לממשלה

ע"י פרקליטות המדינה, משרד המשפטים, ירושלים

ה מ ש י ב י מ

עיקרי טיעון מטעם העותרות

1. השאלה העיקרית הניצבת ביסודה של העתירה הנדונה היא: האם מדיניות המשיבים - שבתחומם חי ומתגורר מיעוט ערבי ניכר - ולפיה נעשה שימוש במרחב הציבורי, בשפה העברית והאנגלית, אך לא בשפה הערבית, הינה מדיניות חוקית. העתירה אינה דנה במעמדה המשפטי של השפה הערבית, שכן אין חולק, כי השפה הערבית הינה שפה רשמית בישראל, היא שפתו של המיעוט הערבי בישראל, שפת דיבורו, שפת תרבותו ושפת דתו.
2. סלע המחלוקת בין הצדדים היא סביב שתי שאלות עיקריות: הראשונה, האם מוטלת על המשיבים החובה להשתמש בשפה הערבית במרחב הציבורי שלהם, או שמא הדבר נתון לשיקול דעתם במסגרת הפעלת סמכויותיהם על פי החוק. השניה, האם ניתן להצדיק את מדיניות המשיבים שלא להשתמש בשפה הערבית בכל המרחב הציבורי שלהם, אך ורק על עדיפותה של השפה העברית ועליונותה על פני השפה הערבית. העותרות יטענו, כי לא רק שמדיניות המשיבים חסרת כל ביסוס משפטי וחוקי, אלא שהמשמעות האמיתית של עמדות המשיבים, היא מתן לגיטימציה לאפלייתם לרעה של תושביהם הערביים, ופגיעה בכבודם המגיעה כדי השפלה בניגוד לאיסור החוקתי העומד בבסיס חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. עוצמת הפגיעה חמורה במיוחד בשל מעמדה של השפה ביצירת זהות תרבותית ולאומית ובשל חשיבותה בחיזוק תחושת השייכות למרחב הציבורי.

3. להלן עיקר טענותיהן של העותרות :

- . העדר שילוט עירוני בשפה הערבית מהווה פגיעה בשלטון החוק, פגיעה בעקרון השוויון ופגיעה בכבודם של אזרחי המדינה הערבים.
- . החובה המוטלת על המשיבים להשתמש בשפה הערבית, נובעת הן ממעמדה הרשמי של השפה הערבית במדינת ישראל, והן מהיותם של האזרחים הערבים המתגוררים בתחום שיפוטם של המשיבים מיעוט לאומי ותרבותי.
- . העדר שילוט כאמור מהווה פגיעה בזכותם של דוברי הערבית לגישה נאותה והנאה מהשירותים העירוניים הניתנים על ידי המשיבים.
- . אמות המידה אשר נקבעו על ידי היועץ המשפטי לממשלה במטרה להנחות את המשיבים בבואם להפעיל את שיקול דעתם, בכל הנוגע לשילוט בתחום שיפוטם, אינן עומדות במבחן המידתיות, שכן הן פוגעות מעל הנדרש בזכויותיהם של האזרחים הערבים.

4. יצוין, כי עיקרי הטיעון מטעם העותרות מוגשים בטרם הוגשו תצהירי תשובה על ידי המשיבות, מלבד התצהיר שהוגש מטעם המשיבה 1, עיריית ת"א-יפו.

5. עוד יצוין בהקשר של עתירה זו, כי באשר לעיר חיפה - העיר המעורבת (יהודית-ערבית) השישית בישראל - הרי לאחר שהוגשה עתירה לבית משפט נכבד זה לפני מספר שנים, הסכימה עיריית חיפה לדרישת העותרת מס' 2 להוסיף כיתוב בערבית בכל השילוט העירוני, הנמצא בתחום שיפוטם (בג"ץ 2435/95 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' עיריית חיפה, בו הצדדים הגיעו להסכם שקיבל תוקף של פס"ד). ראה גם בג"ץ 4438/97 עדאלה ואח' נ' מע"ץ ואח' (טרם פורסם).

פגיעה בשלטון החוק: הערבית כשפה רשמית

6. אין מחלוקת בין הצדדים, כי סימן 82 לדבר המלך במועצתו מהווה המקור המשפטי למעמדן הרשמי של השפה העברית והערבית במדינת ישראל. ואולם, המשיבים טוענים, כי סימן 82 לדבר המלך אינו מטיל עליהם חובה להשתמש בשפה הערבית בתחום שיפוטם הואיל והחובה קמה רק באזורים שנקבעו על ידי הנציב העליון, ומשלא הצביעו העותרות על קיומם של צווים אלה, הרי שלא ניתן להטיל על המשיבים את חובת השימוש בשפה הערבית.

7. העותרים יטענו, כי העדר פרסום צווים כאלה אינו מעלה ואינו מוריד ביחס לחובתם של המשיבים להשתמש בשפה הערבית. החובה המוטלת על המשיבים אינה נובעת אך ורק מסימן 82 לדבר המלך, אלא היא נובעת מעצם היותה של השפה הערבית שפה רשמית בישראל לצד השפה העברית, ומעצם היותה של השפה הערבית שפתו של מיעוט ניכר החי

והמתגורר בתחומם. הנחיות היועץ המשפטי לממשלה מיום 1.5.1971 אף תומכות בעמדת העותרות, שכן הן קבעו מפורשות:

" אם יש ברצון הממשלה לשחרר רשויות מקומיות מסוימות מן החובה לפרסם מודעותיהן הרשמיות בשפה הערבית, היא תוכל לעשות זאת בתוקף סמכותה לקביעת איזורים האמורה בסעיף 82 לדבר המלך במועצתו "

ראו: הנחיות היועץ המשפטי לממשלה מס' 21.556 מיום 1.5.1971.

8. יתרה מזאת, סעיף 11 להודעה מטעם פרקליטות המדינה מציין מפורשות, כי גם כאשר אין מוטלת חובה מפורשת להשתמש בשפה הערבית, מצויים גופי השלטון לשקול את הצורך בשימוש בשפה הערבית בהתאם לעניין הנדון. כך למשל, בעניין פרסום הודעות על הגשת בקשות לתמיכה ע"י משרדי הממשלה, היועץ המשפטי לממשלה הבהיר במכתבו ליועצים המשפטיים במשרדי הממשלה מיום 17.11.99, כי מעמדה הרשמי של השפה הערבית, וכן עקרון השוויון מטילים חובה לפרסם את המודעות גם בשפה הערבית.

9. למעשה פסקי הדין המוזכרים בתגובתו של היועץ המשפטי לממשלה, אין בהם כדי לפגוע בחובת הרשויות לציית להוראות סימן 82 לדבר המלך במועצתו.

ראו:

א' רובינשטיין, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל (הוצאת שוקן, 1996) כרך א', 102.
י' זמיר, הסמכות המנהלית, (הוצאת נבו, 1996), 44 - 45.

10. דבר מעמדה של שפה רשמית במדינה הוא עניין חוקתי. ברוב המדינות בעלות חוקה כתובה קיימות הוראות ברורות בחוקה לגבי מעמדן של השפות הרשמיות. לגבי מעמד השפות הרשמיות בקנדה ראו:

Act Respecting the Status of the Official Languages of Canada (1969).

Magnet, Joseph El, Official Languages of Canada (1995).

Trembly and Bastarach, "Language Rights", in The Canadian Charter of Rights and Freedoms (Carswell, 1989), 653.

לגבי שאר מדינות העולם ראו:

Capotorti Francesco, Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (United Nations, N.Y. 1991), 75 - 89.

11. בהיותה שפה רשמית הרי מבחינה משפטית, לפי סימן 82 לדבר המלך במועצתו, השפה הערבית שוות זכויות לשפה העברית. מדיניותן של המשיבות, המפרה לשון חקיקה, אין לה ביסוס משפטי ופוגעת במובנו הבסיסי של שלטון החוק. הנפקות המעשית למעמד השפה הערבית כשפה רשמית במדינה, היא הטלת חובה על רשויות השלטון להנהיג שימוש שוויוני בשפה זו ללא הפלייה וללא שרירות לב. חובה זו מקבלת משנה תוקף עת מדובר בשימוש בשפה הערבית בשלטי דרכים. בבג"ץ 105/92 ראם מהנדסים קבלנים בע"מ נ' עיריית נצרת עילית, פ"ד מז (5) 189, 209 הדגיש הנשיא ברק את חשיבות השימוש בשפה הערבית גם לעניין שילוט בדרכים.

ראו :

בג"ץ 297/65 אל הווארי נ' יו"ר ועדת הבחירות לעיריית נצרת ואח', פ"ד יט (3) 279. השו"ע עם פסק הדין הקנדי :

Ford v. Quebec (Attorney General) (1988) 54 D.L.R. (4th) 577.

12. אף בהעדר הוראת סעיף 82 לדבר המלך במועצתו, הרי החובה, המוטלת על הרשויות הציבוריות, לכבד את שפת המיעוט, מעוגנת היטב במשפט הבינלאומי ובאמנות הבינלאומיות, שמדינת ישראל צד להן ואף אשררה אותן. סי' 27 לאמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות קובע, כי זכותם של מיעוטים לשוניים להשתמש בשפת אמם בכל מגע עם רשויות המדינה. הפרשנות המקובלת להוראה זו מטילה חובה פוזיטיבית על המדינות.

ראו :

Human Rights Committee, General Comment 23, Article 27, UN Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 38 (1994).

13. הבסיס החוקי, אם כן, הוא כפול: היות הערבית שפה רשמית במדינה; וכן החובה המשפטית לפרש את דברי החקיקה הישראלים ברוח עקרונות המשפט הבינלאומי, ובהתאם להתחייבויותיה של המדינה במישור הבינלאומי.

ראו :

ע"א 1137/93 אשכר נגד היימס, פ"ד מח(3) 641, 659 (השופט חשין);
ע"פ 5224/97 מ"י נ' שדה אור, תק-על(98) 396, (השופט דורנר, פסקה 7 לפסה"ד);
א' ברק, פרשנות במשפט: כרד ב - פרשנות בחקיקה (נבו - 1993), 575;

Benvenisty

28 Is.L. Rev. 137 (1994).

עקרון השוויון והזכות לכבוד

14. האזרחים הערבים, המתגוררים בתחומן של המשיבות, מהווים קבוצת מיעוט לאומית, לשונית ותרבותית. אחד ממאפייניה של הזהות התרבותית הנפרדת הוא הלשון הייחודית. כבוד האדם כעקרון יסוד בשיטת המשפט הישראלי והגינות בסיסית, כחלק מאופי פעילותן של רשויות הציבור במדינה, מחייבים מתן יחס שווה לשפה הערבית. שוויון זה הוא חלק אינטגרלי משוויון זכויות, המובטח לכל אזרחי המדינה במגילת העצמאות, אשר קיבלה מעמד חוקתי במסגרת פסקת עקרונות היסוד בשני חוקי היסוד החדשים.

15. מכאן, שגם ללא מעמד חוקי לשפה הערבית, זכאים האזרחים הערבים, המתגוררים בתחומן של המשיבות, לקרוא את השילוט העירוני בשפתם. על המשיבות מוטלת חובה לספק את שירותיהן בשפתם של בני ובנות המיעוט, ואין נפקה מינה אם שפת המיעוט אינה מוכרת כשפה רשמית במדינה. העדר שילוט עירוני בערבית מהווה, אם כן, פגיעה בזכות המיעוט לשוויון:

ראו:

F. Varennes, Language Minorities and Human Rights (Martinus Nijhoff Publishers, 1996) at 176.

16. מדיניותן המפלה של המשיבות, המתעלמת ממעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית, פוגעת בכבודם של דוברי הערבית כקבוצה בעלת ייחוד לאומי-לשוני. כל מדיניות, המפלה על רקע קבוצתי, מהווה פגיעה קשה בכבודם של בני ובנות הקבוצה המופלית. היא מעוררת תחושה של קיפוח וניכור, מעידה על נחיתות במעמד האזרחי ופוגעת בתחושת השייכות של קבוצת המיעוט. הפליית קבוצת מיעוט באופן כזה נוגדת את הציווי החוקתי של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

ראו בג"ץ 4541/94 אל"ס מילר נ' שר הביטחון, פ"ד מט(4) 94.

17. יישומו של עקרון השוויון מטיל חובה על המשיבות להבטיח הזדמנות שווה לכל תושביהן, ובתוכם דוברי הערבית, לגישה נאותה לכלל השירותים העירוניים. שוויון ההזדמנויות הוא המבטיח את קיומו של ההליך הדמוקרטי ואת כבוד האדם. לפי המדיניות של המשיבות, לפיה לא מופיע כיתוב בערבית בשילוט העירוני, הרי דוברי הערבית, מועמדים בעמדת פתיחה שונה מזו של שאר התושבים, בכל הקשור לנגישות למקומות ציבוריים וקבלת שירותים עירוניים. מדיניות המשיבות מהווה הפרת החובה לנהוג בשוויון בין אזרחים שווים, ואחת היא אם חובה זו מקורה בחוק או מכוח שיקול דעתן של המשיבות בתור רשויות ציבוריות.

א' רובינשטיין, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל (הוצאת שוקן, 1996), כרך א', ע' 276.

האינטרס הציבורי - זכות הגישה וההנאה משירותים עירוניים

18. החובה לפרסם בערבית קיימת לגבי "כל המודעות הרשמיות של רשויות מקומיות ועיריות" (סימן 82 לדבר המלך במועצה). גם אם אין הדבר נאמר מפורשות בלשון החוק, הרי ששילוט, המוצב ברחוב על ידי רשות מקומית לצורכי הוריה, הדרכה, אזהרה או הכוונה של הציבור, הוא וודאי בבחינת מודעה רשמית.

19. על הרשויות המקומיות מוטלת חובה להקנות לדוברי הערבית גישה נאותה למוסדות העירוניים באמצעות שילוט בשפתם, וזאת כדי לאפשר לאזרחים אלו מיצוי שווה של השירותים הניתנים על ידם.

ראו:

Denise G. Reaume, "The Constitutional Protection of Language: Survival or Security?", Language and the State: The Law and Politics of Identity (ed. David Schneiderman) Les Editions Yvon Blais (1991) at 53.

20. לעניין זה מעמדה של תל אביב, המשיבה 1, הינו ייחודי במדינה. אין המדובר רק במחויבות של רשות מקומית למיעוט לשוני ניכר מתושביה; מדובר במרכז כלכלי ותרבותי, המספק שירותים חשובים בתחומים אלו לכלל אזרחי המדינה. נוהרים אליה מידי יום אלפי מבקרים ועובדים ערבים. מניעת שירותים אלו, בין אם עסקיים ובין אם תרבותיים, מדוברי הערבית מהווה דחייה של מיעוט זה מתוך הוויית החיים הישראלית. דחייה זו מחזקת את תחושת הקיפוח והניכור של בני ובנות המיעוט, ופוגעת בתחושת השייכות שלו.

השפה כזהות לשונית, תרבותית ולאומית

21. התייחסות שוויונית למיעוט במדינה מקבלת משנה חשיבות כאשר מדובר בהתייחסות לשפתו של אותו מיעוט. לשפה פונקציה ייחודית בטיפוח זהותם התרבותית והלאומית של בני ובנות המיעוט. במדינות רב לאומיות שונות בעולם, כגון שוויץ וקנדה, השונות הלשונית מהווה אינדיקציה ראשונה במעלה לזהות התרבותית הנפרדת. החשיבות שבמתן ביטוי ציבורי לשפת המיעוט אינה מתמצה, אפוא, רק בהיבט המעשי של הקניית מידע לאזרח. הקפדה על שימוש בשפת המיעוט נגזרת גם מזכותו של המיעוט לשמר את זהותו הלאומית ואת ייחודו התרבותי. מובן, כי זכות זו עומדת לו גם במצב בו דוברי שפת המיעוט דוברים את שפת הרוב על בורייה. למקומה הייחודי של השפה ראו:

Reference Re Criminal Code (Manitoba), (1990) 1 S.C.R. 1123, at 1181.

Ford v. Quebec (1988) 2 S.C.R. 712.

22. הפלייה על רקע לשוני פוגעת, אם כן, בתחושת השייכות של בני ובנות הקבוצה המופלית. מעבר להחלה לא שוויונית של החוק, ולאי הנוחות הנגרמת לאזרח דובר שפת המיעוט, יש כאן פגיעה של ממש בזהותה התרבותית של קבוצת המיעוט.

ראו:

Denise G.

Duties? Group Rights, Judith Baker (ed.) University of Toronto Press (1994), at 118.

ע"א 105/92, לעיל, דברי השופט ברק בעמ' 214.

23. באשר להיקף חובתן של המשיבות, אין די בכך שיוסף כיתוב בערבית לשילוט כדי לצאת ידי חובה; על הכיתוב להיות בגודל זהה לזה שבעברית וכן בכתיב נכון, בהתאם לכללי השפה. אי עמידה בדרישות אלו מהווה אף היא פגיעה בכבודם של בני ובנות מיעוטי הלשון.

התייחסות לתגובת היועץ המשפטי לממשלה

24. בבסיס עמדת היועץ המשפטי לממשלה עומדת הבחנה בין מעמדן של השפות הרשמיות בישראל. לטענת המשיבים, השפה העברית מקבלת עמדת בכורה ועדיפות על פני השפה הערבית וזאת מכמה מקורות שבראשם עומד הצביון היהודי של המדינה. העותרות יטענו, כי אין בנימוקים אשר פורטו ע"י היועץ המשפטי לממשלה כדי להצדיק את המדיניות לפיה לא מופיע כיתוב בערבית בשילוט העירוני, דבר אשר מפלה לרעה את השפה הערבית. שהרי המשיבים אינם נוהגים כך כלפי השפה האנגלית שאינה, כידוע, שפה רשמית בישראל. מצב דברים זה מעמיד את השפה הערבית אף בעמדה נחותה מזו של השפה האנגלית.

ע"ב 2/88 בן שלום נ' ועדת הבחירות המרכזית לכנסת השתיים-עשרה, פ"ד מג (4) 221.

רע"א 7504/95 יאסין נ' רשם המפלגות, פ"ד נ(2) 45.

רע"א 2316/96 איזקסון נ' רשם המפלגות, פ"ד נ(2) 529, 549.

25. העותרות סבורות, כי אין בשימוש בשילוט בשפה ערבית בכל תחום השיפוט של המשיבות כדי לפגוע באופייה היהודי של מדינת ישראל. מאידך, שימוש כזה יש בו כדי לתרום לחיזוק הרגשת השייכות והשוויוניות בקרב התושבים הערבים. החובה המוטלת על המשיבות, בהיותן ערים מעורבות, להציב שילוט בערבית בכל תחום שיפוטן, נובעת מעיקרון השוויון החוקתי ומהמציאות החברתית המטילים חובה לכבד את המיעוט הערבי, את תרבותו ואת שפתו.

רע"א 2316/96, לעיל.

ע"א 105/92, לעיל, ע' 214.

ראו גם רע"א 12/99 ג'מאל נ' סאדק ואח', תק-על 199 (1) 574.

26. עמדת היועץ המשפטי לממשלה ביחס לאמות המידה אשר ינחו את המשיבות בבואם להפעיל את שיקול דעתם בכל הנוגע לשילוט במרחב הציבורי, משדרות עלבון כלפי המיעוט הערבי. עפ"י עמדה זו, ערבים מוצאים מן הכלל, כך שבעיר שהם נמנים על תושביה הם יזכו בשילוט בשפתם רק בתוך השכונות שלהם ובצירי תנועה מרכזיים. עמדה זו פוגעת בתחושת השייכות ומבליטה את תחושת הניכור והזרות. למעשה, עמדת היועץ המשפטי לממשלה מעבירה מסר של השפלה, דחייה והזרה כלפי התושבים הערבים. מדיניות זו פוגעת קשות בכבודם של התושבים הערבים ובמעמדם כאזרחים שווים. אפילו אם אין בכונת המשיבים להפלות, הרי התוצאה של מדיניות זו היא מפלה, ואין להשלים עם קיומה.

27. משמעותה של המציאות החברתית, והמקום המרכזי שיש לתת לזכות לשוויון וליחס של כבוד בישראל, מוכילים למסקנה, כי אין באופייה היהודי של מדינת ישראל ובמעמדה של השפה העברית, כדי למנוע שימוש בשפה הערבית בכל השילוט העירוני שבתחום שיפוטן של המשיבות. יד השוויון צריכה להיות על העליונה במקרה זה.

בג"ץ 6698/95 קעדאן ואח'י נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד נד (1) 258 ;

בג"ץ 3872/93 מיטראל נ' ראש הממשלה, פ"ד מז (5) 485 ;

ע"א 294/91 חברה קדישא גחש"א "קהילת ירושלים" נ' קסטנבאום, פ"ד מו (2) 189.

28. בנוסף לכל האמור לעיל, גם משיקולים מעשיים אין לקבל את אמות המידה המוצעות ע"י היועץ המשפטי לממשלה.

29. המסגרת שקובע היועץ המשפטי לממשלה בהודעתו אינה מעשית וקשה ליישם אותה בפועל. שהרי בהרבה מקרים לא ניתן לערוך הבחנה בין צירים ראשיים לבין כבישים צדדיים. השאלה העיקרית היא איך, אם בכלל, ניתן להפעיל את שיקול הדעת של המשיבות במסגרת אותן אמות המידה שהיועץ המשפטי מונה בהודעה (להלן: אמות המידה). העותרות סבורות שבפועל לא ניתן ליישם את אמות המידה שהוצעו.

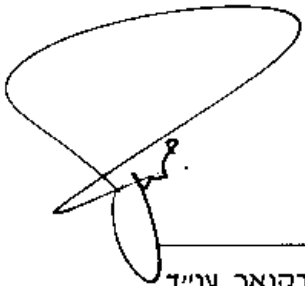
30. באשר ל"אזורים בהם ישנה אוכלוסייה גדולה דוברת ערבית", שם יש להציב שילוט בערבית עפ"י אותן אמות מידה, הרי גם כאן מתעוררת בעיה דומה. בשנים האחרונות אנו עדים בערים המעורכות לתופעה של מאות משפחות ערביות שעוזבות את שכונות העוני הערביות ועוברות לגור בשכונות אחרות באותן ערים; שכונות שבעבר היו נחלתם של יהודים בלבד. למשל בערים רמלה ולוד ישנן כיום הרבה שכונות מעורבות – של יהודים וערבים. האם לצורך יישום אמות המידה ייקבעו מבחנים, שבעזרתן ניתן יהיה להגדיר אם שכונה מסוימת היא "שכונה ערבית" או שכונה "שבה ריכוז ניכר של ערבים" או "אוכלוסייה גדולה דוברת ערבית" ?

31. לא זו אף זו, בעיר כמו נצרת עילית אין כיום שכונות שניתן להגדירן כשכונות ערביות. אף אין שם שכונות שבהן "ריכוז ניכר של ערבים". אך בפועל ערבים מתגוררים בכל רחבי העיר ומחווים יותר מ- 13% מכלל תושבי העיר.
32. אף אם ניתן להגדיר אזורים מסוימים בערים המעורבות כאזורים שבהם ישנה "אוכלוסייה גדולה דוברת ערבית", הרי מה דינם של אותם ערבים שמתגוררים בשאר חלקי העיר, הלא ערבים הם זכאים ליחס של כבוד לשפתם ולגישה נאותה לכלל השירותים העירוניים. אותו שיקול, שלכאורה הנחה את היועץ המשפטי בקביעת אמות המידה שבהודעה: "שהתושב הערבי ירגיש כי תרבותו, ובכלל זה שפתו, באה לידי ביטוי בסביבתו הקרובה", מתקיים גם לגבי תושבי העיר הערבים, שגרים בשכונות לא ערביות. סביבתו הקרובה של התושב הערבי, שגר בעיר מעורבת, היא כל תחום שיפוטה של העיר.
33. אותה בעיה מתעוררת לגבי "שילוט ההכונה למוסדות הציבוריים". גם כאן ישנו קושי בהגדרת מוסדות מסוימים כ"מוסדות ציבוריים". לא ברור אם כל המוסדות העירוניים נכללים בקטגוריה זו. שהרי לערכים יש גם גישה למוסדות אחרים בערים המעורבות שלכאורה אינן מוסדות ציבוריים. כן מה דינו של מוסד כזה שנמצא בתוך שכונה יהודית? האם ייקבעו מבחנים לבדיקת מידת ציבוריותו של מוסד זה או אחר, ומספר הערבים שמבקרים בו?
34. יצוין, כי חרף התנגדות העותרות להסדר המוצע ע"י היועץ המשפטי לממשלה, הרי אף אחת מהמשיבות, מלבד המשיבה מס' 1, לא התחייבה שהכיתוב בערבית, בהתאם להסדר המוצע, יוסף תוך פרק זמן סביר ומוגדר מראש. לא למותר להזכיר, כי מלבד המשיבה 1 תשובותיהן של המשיבות לצו על תנאי, לא נתמך בתצהיר כמתחייב.
35. כאמור לעיל, תושבי הערים המעורבות הערבים זכאים לגשת וליהנות מכל השירותים העירוניים. כמו כן, הם זכאים לנוע בחופשיות ולגור בכל מקום באותן ערים. אמות המידה, שמונה היועץ המשפטי לממשלה בתגובתו, לפיהן יוצב שילוט בערבית רק בשכונות הערביות ובצירי תנועה מרכזיים, משדרות הגבלה על זכותם של הערבים תושבי הערים המעורבות לגישה נאותה וחופש תנועה כאמור. שהרי ברגע ששכונה מסוימת לא מוגדרת כשכונה בעלת ריכוז ניכר של ערבים, וכזו לא מוצב בה שילוט בערבית, משודר המסר הקשה מכל, שערבים אינם רצויים בשכונה זו. גישה כזו מביאה לחלוקה גיאוגרפית סימבולית של הערים המעורבות, של אזורים השייכים לערבים ואזורים השייכים ליהודים. תוצאה זו אין הדעת סובלת. למותר לציין עד כמה מצב כזה משריש את תחושות הקיפוח והתסכול אצל תושבי העיר הערבים. דבר זה פוגע בראש ובראשונה בזהותם העצמית ובהשתלבותם בחברה.

בג"ץ 4541/94 מילר נ' שר הביטחון, פ"ד מט (4) 94, דברי השופטת דורנר בעמ' 132-133.

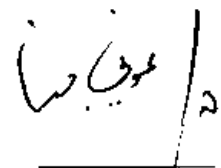
36. מיצוי שווה של כלל השירותים, הניתנים ע"י המשיבות, מטיל חובה להקנות לתושבים דוברי הערבית גישה נאותה לכל המוסדות העירוניים באמצעות שילוט בשפתם. הצבת שילוט ברחובות, לרבות בדבר שמות הרחובות, נמנה עם השירותים, הניתנים על ידי הרשויות המקומיות, וכפוף לחובתן של המשיבות לנהוג בהגינות ובשוויוניות כלפי כלל תושביהן.

על יסוד כל האמור לעיל, בית המשפט הנכבד מתבקש להפוך את הצו על תנאי למוחלט ולחייב את המשיבים בהוצאות משפט ושכ"ט עו"ד.

גימיל דקואר, עו"ד

ב"כ העותרת 1

עאוני בנא, עו"ד

ב"כ העותרת 2